

DE TABULA PEUTINGERIANA

IN DE CULTUURBIBLIOTHEEK

1. Het handschrift *Codex Vindobonensis 324*

In de Österreichische Nationalbibliothek wordt een handschrift bewaard met een wegenkaart van het Romeinse Rijk. Het handschrift bestaat uit elf bladen perkament die samen een rol vormen van 34 cm hoogte en 682 cm lengte. Het is met zes kleuren ingekleurd en in vrij slechte staat. Het begin van de rol ontbreekt. In 2006 werd deze *Codex Vindobonensis 324* opgenomen als werelderfgoed in de lijst van de UNESCO.

2. Een Romeinse wegenkaart?

De kaart bevat het Romeinse Rijk van Gallië tot de Ganges. Rome staat in het centrum en het schiereiland Italië is prominent aanwezig. Het is een wegenkaart. De wegen worden, zeer opvallend, met rode rechte lijnen weergegeven. De steden worden met een vignet aangeduid, maar dikwijls ook gewoon door een knik in de baan. De wegen en de afstanden tussen de steden, zijn blijkbaar de belangrijkste gegevens. In Gallië worden de afstanden in *leugae* aangeduid (1 leuga = 2220 m), elders meestal in *Romeinse mijlen* (1 mijl = 1500 m). In Indië en Perzië worden plaatselijke eenheden gebruikt van 3 en 6 km. Het Romeinse wegennet was veel uitgebreider dan op de kaart te zien is. Ongeveer 100.000 km wegen staan op de kaart. Door het formaat van de rol wordt de Oost-West as uitgerokken ten koste van de Noord-Zuid as. Land en zee zijn daardoor visueel wel herkenbaar, maar toch niet zonder enige moeite.

Over heel de oecumene krijgt men gegevens. De kaart steunt duidelijk op het werk van velen. De Romeinse generaal Marcus Vipsanius Agrippa (63 v.Chr.–12 v.Chr.) liet metingen van banen uitvoeren, schreef de *Commentarii geographi* en liet in zijn porticus een wereldkaart aanbrengen. Er zijn mijlpalen, itineraria en tabellaria bewaard met gegevens over wegen. In de loop van de eeuwen werden gegevens toegevoegd of verkeerd begrepen. Soms vindt men leuke en onverwachte details, maar ook onverklaarbare tekorten. Schrijffouten en Latijnse afkortingen zijn talrijk. De kaart roept veel vragen op: namen van volkeren staan soms ver van de steden die ze bewonen, stromen lopen niet langs de steden die ze nochtans bevoeien. De laatste tijd is er echter nog een vraag bijgekomen. De kaart is duidelijk een wegenkaart over het Romeinse Rijk, maar is het ook een Romeinse kaart?

3. De editio princeps

Konrad Celtes (1459-1508) ontdekte het manuscript in een bibliotheek in Worms. Hij schonk het bij testament aan Konrad Peutinger (1465-1547) uit Augsburg die het opborg in zijn bibliotheek en vergat. Marcus Welser (1558-1614) (=Velser) vond het daar terug en stuurde een kopie naar Abraham Ortelius (1527-1598) in Antwerpen, om het bij de Plantijnse uitgeverij uit te geven. Ortelius stierf echter op 29 juni 1598 voor hij het werk kon afmaken. Johannes I Moretus (1543-1610) bracht uiteindelijk, begin 1599, de kaart op de markt. Er werden 250 exemplaren van gedrukt. De kaart werd gereduceerd tot de helft van de ware grootte en verdeeld over 8 platen. “*Cette gravure est remarquable de netteté et d’exactitude relative. Elle est supérieure à toutes les reproductions réduites, gravées depuis.*” (E. Desjardins, o.c. p. 113)

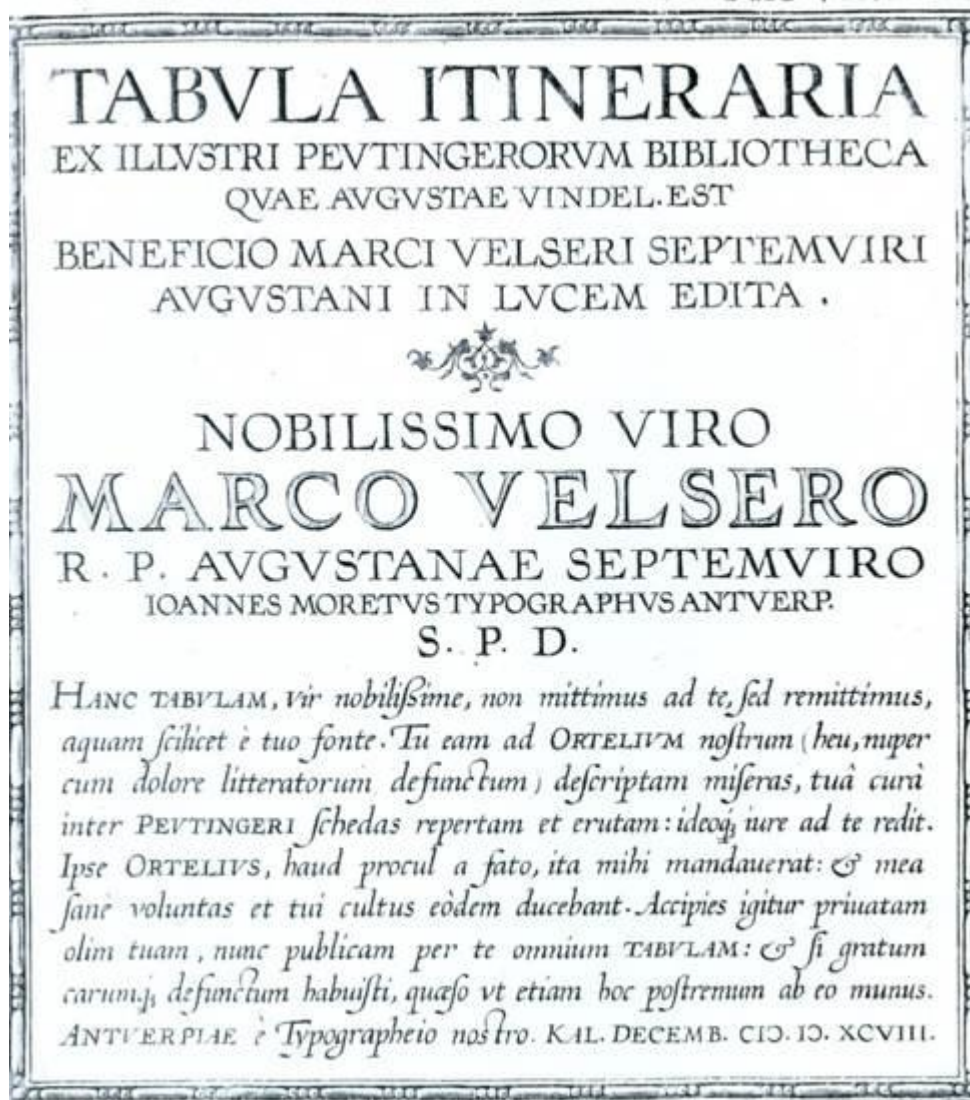

Fig 1 Titel uitgave Bertius

4. Diverse uitgaven

De eerste fotografische facsimile is van 1888. Alle vroegere uitgaven zijn feitelijk interpretaties. De letters bv. op het handschrift zijn moeilijk te graveren. In de inleiding van de editio princeps wordt duidelijk gezegd dat het “Lombardische” lettertype vervangen werd door het “Romeinse” type. De vignetten voor de steden werden, naar het gebruik in de zestiende eeuw, door twee spitse torentjes weergegeven. Bovendien werd het formaat vaak gereduceerd. Omdat het handschrift thans in slechte staat is, is het soms nuttig de oudere uitgaven te bekijken.

Er werden zeven verschillende gegraveerde (interpretatieve) uitgaven gemaakt van de Tabula Peutingeriana.

1. 1598: de editio princeps (zoals hoger beschreven).

1618: de uitgave van Petrus Bertius bij Isaak Elsevier gebruikt dezelfde platen. (Fig 1)

1624: Balthasar I Moretus (1574-1614) gebruikt die platen nogmaals voor zijn eenmalige afzonderlijke uitgave van Ortelius' *Parergon*.

2. 1622: In Parijs verschijnt de *Histoire des grands chemins de l' Empire Romain* van Nicolas Bergier (1557-1623). De tweede uitgave, Brussel, 1728, bevat in het tweede deel de Tabula Peutingeriana.

3. 1652: Johannes Janssonius (1588-1664) laat nieuwe gravures maken voor een nieuwe uitgave van Abraham Ortelius' *Parergon*, met een inleiding door Georg Horn (1620-1670). De Tabula worden er in opgenomen in vier kaartbladen.

Fig 2 Deze afbeelding van Janssonius kan men vergelijken met de uitgave van von Scheyb (Fig 3)

4. 1682: In Nuremberg worden de *Opera historica et philologica sacra et profana* van Marcus Welser uitgegeven door Paul(us) Welser met een nieuwe uitvoering van de Tabula Peutingeriana en met twee minderwaardige platen van het eerste (meest Westerse) deel.

5. 1753: Franz Christoph von Scheyb's Weense uitgave – met als titel *Peutingeriana Tabula itineraria, quae in Augusta bibliotheca Vindebonensi nunc servatur* – is op ware grootte en probeert de vignetten en de letters exact weer te geven.

1783: Tweede uitgave van von Scheyb.

1824: Konrad Mannert verbetert von Scheyb in zijn uitgave van München.

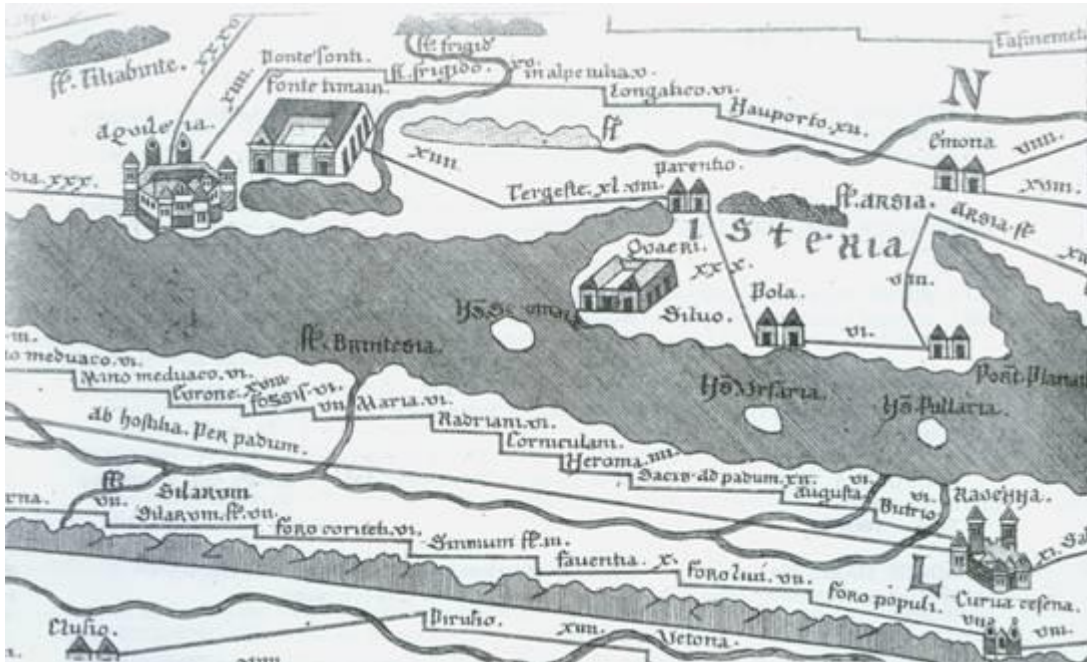

Fig 3 Uitgave von Scheyb. Vergelijk met uitgave Janssonius (Fig 2).

6. 1809: Podocataro Cristianopoulo geeft in Jesi (Italië) nog een eigen versie uit. Ze wordt zelden geciteerd.

7. 1887 & 1916: Konrad Miller (1844-1933) geeft de kaart opnieuw in kleur uit als één opvouwbaar geheel, op ca. twee derden van het origineel.

In 1976 werd er in Graz een fotografische uitgave bezorgd door E. Weber: *Tabula Peutingeriana, Codex Vindobonensis 324*. Het origineel hoeft nu praktisch niet meer geraadpleegd te worden.

5. Uitgaven in de Cultuurbibliotheek

In de Cultuurbibliotheek zijn er vijf uitgaven van de Tabula Peutingeriana voorhanden.

1. Bij Moretus verscheen de editio princeps in 1598. Daarvoor waren 8 platen gegraveerd (facsimile-uitgave bij P. Stuart, *Tabula Peutingeriana* (1991), dl .1). Deze platen werden ook gebruikt voor het werk van Petrus Bertius (1565-1629) en voor Balthasar I Moretus' uitgave van Ortelius' *Parergon* in 1624. De Cultuurbibliotheek beschikt over de uitgave van Bertius (1619).

BERTIUS, PETRUS, *Theatri geographiae veteris duobus tomis distinctum*, Leiden-Amsterdam, Isaak Elsevier, 1618-1619.

Dat werk bevat: Claudius Ptolemaeus, *Geographiae Libri octo*, het *Itinerarium Antonini Imperatoris Terrestre & maritimum*, het *Provinciarum romanarum Libellus*, het *[Indiculus] civitatum provinciarum gallicarum*, het *Itinerarium à Burdigala Hierosolymam*, de *Tabula Itineraria, ex illustri Peutingerorum Bibliotheca [...]*, *beneficio Marci Velseri [...]* in *luce edita* en Abrahamus Ortelius' *Geographiae veteris Tabula Aliquot* (= het *Parergon*).

De Tabula Peutingeriana afgedrukt zoals in de editio princeps maar zonder de oorspronkelijke inleiding (Venetië, 1591) van Marcus Welser. Na de Tabula volgt de kaart van een vroeger uitgegeven fragment (uit 1591), met een voorwoord en uitleg.

Het exemplaar van de Cultuurbibliotheek (Ex. 7/590) is niet gekleurd en in zeer goede staat. De uitgave wordt in Koeman's *Atlantes Neerlandici* (1997) beschreven onder nummer 1:512B.

2. In Amsterdam bij JOHANNES JANSSONIUS verscheen in 1652 een uitgave van de Tabula Peutingeriana gedrukt met speciaal gegraveerde platen (op het formaat van de editio princeps). De Tabula werden opgenomen in de *Accuratissima orbis antiqui delineatio sive geographia vetus, sacra et profana* van Georgius Hornius (1620-1670) (Koeman, *Atlantes Neerlandici*, 1:601).

Tabula Itineraria ex illustri Peutingerorum bibliotheca quae Augustae Vindellicorum beneficio Marci Velseri septemviri Augustani in lucem edita.

Het exemplaar van de Cultuurbibliotheek (Ex.2008/143) werd onlangs ingebonden. De achterkant is niet bedrukt. Er is geen titelblad of commentaar voorhanden. De druk en het papier zijn in zeer goede staat. Het werk werd blijkbaar uit een uitgave van J. Janssonius gelicht verschenen tussen 1652 en 1684, maar het is niet uit te maken uit welke editie. In Koeman *Atlantes Neerlandici* worden meerdere uitgaven beschreven: 1:602, 1:603, 1:417, 1:436, 1:406, 1:408.

3. *Fragmenta tabulae antiquae, in quis aliquot per Rom. Provincias itinera. Ex Peutingerorum bibliotheca. Edente, & explicante MARCO VELSERO Matthaei F. Aug. Vind.* In het verzamelwerk "Marci Velseri opera in unum collecta" uitgegeven te Nürenberg in 1682. (Cultuurbibliotheek Ex. 2009/60)

4. Bij Jean Leonard in Brussel verscheen in 1728, in 2 delen, een tweede editie, « revue avec soin, et enrichie des cartes et des figures », van de *Histoire des grands chemins de l'empire romain, contenant l'origine, progrès & étendue quasi incroyable des chemins militaires, pavez depuis la ville de Rome jusques aux extrémités de son empire* van de Franse advocaat NICOLAS BERGIER (1557-1623). Hierin werd in deel II (Cultuurbibliotheek Ex. 2008/808) de Tabula opgenomen, opnieuw uit een vroegere uitgave van Johannes Janssonius (1588-1664) gelicht.

5. Franz Christoph von Scheyb (1704-1777) liet het manuscript kopiëren door Salomon Kleiner. Deze kopie (op ware grootte) werd dan door hem in Wenen uitgegeven in 1753 en in 1783. Van deze platen gaf Konrad Mannert in 1824, in opdracht van de Koninklijke Academie te München, een verbeterde versie uit met een uitvoerig en interessant commentaar.

MANNERTUS, CONRADUS, *Tabula Itineraria Peutingeriana primum aeri incisa et edita a Franc. Christoph. de Scheyb. MDCCLIII. Denuo cum codice Vindoboni collata, emendata et nova Conradi Mannerti introductione instructa, studio et opera Academiae Literarum Reg[iae] Monacensis*, München, 1824.

Het exemplaar van de Cultuurbibliotheek (Ex. 2008/142) werd opnieuw ingebonden. Het titelblad ontbreekt.

Het papier is bruin geworden.

6. Bibliografie voorhanden in de Cultuurbibliotheek

Een meer volledige bibliografie kan men vinden in de catalogus van de bieb onder het trefwoord "Tabula Peutingeriana".

ALBU, EMILY, *Imperial geography and the medieval Peutinger map* in *Imago mundi* 57/2, 2005, p.136-148.

De schrijver van dit artikel stelt dat de kaart een Karolingische kaart is die de ambities van Karel de Grote kracht moest bijzetten. De stelling kan niet bewezen worden maar zaait enige twijfel over de herkomst. Dat valt te betreuren.

ARNOLDUS, CHRISTOPHORUS, *Viri illustris Marci Velseri vita, genus et mors*, in: *Marci Velseri Opera in unum collecta*, Nürnberg, 1682. (Cultuurbibliotheek Ex. 2009/60)

BRODERSON, K. & GRUBER, J., *Tabula Peutingeriana* in *Lexikon des Mittelalters*, VIII, München-Zürich, 1996-1997, kol. 398-399. (Cultuurbibliotheek Ex. 2004/2998)

CHEVALIER, RAYMOND, *Les voies romaines*, Parijs, Armand Colin, 1972. ("Collection" U).(Cultuurbibliotheek Ex. 2002/3951)

DAREMBERG, CH. & SAGLIO, EDM., *Forma in Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Parijs, Hachette, 1881, p. 1251 (Cultuurbibliotheek Ex. 2003/1128)

DELAHAYE, ALBERT, *De peutinger-kaart, Ptolemeus, de geograaf van Ravenna, het Altamere en het Helinium* in *De historische mythen van Nederland, ontleend aan Frans Vlaanderen*, Zundert, Tournehem, 1980, p. 93-129.

Dit werk wordt terecht, niet ernstig genomen door bijna alle wetenschappers. (Cultuurbibliotheek Ex.97/669)

DELGEUR, LOUIS, *La cartographie chez les Anciens* in *Bulletin de la Société Royale de Géographie d' Anvers*, V (1880), p. 117-146. Reprint: *Acta Cartographica*, III, Amsterdam, Theatrum orbis terrarum, 1968, p. 1-32. (Cultuurbibliotheek Ex. 2004/2646)

DENUCÉ, JAN, *Oud-Nederlandsche kaartmakers in betrekking tot Plantijn*, (Maatschappij der Antwerpsche Bibliophilen. Uitgave 28), II, Antwerpen-'s-Gravenhage, De Nederlandsche Boekhandel, 1913, p. 84-87. Cultuurbibliotheek Ex. 2002/4234)

DESJARDINS, ERNEST, *Géographie historique et administrative de la Gaule romaine*, t. IV: Les sources de la topographie comparée, Parijs, 1893. [Reprint: Brussel, Culture et civilisation, 1968], p. 72-159. (Cultuurbibliotheek Ex. 2002/4238)

Een zeer interessant werk met een beschrijving van het handschrift, de verschillende uitgaven, een kritisch commentaar en een lijst van alle namen (van Gallië) die op de kaart voorkomen met de verbeterde schrijfwijze en de huidige benamingen. Bovendien is er een grote foto van segment 1 van het handschrift, en een kaart van Gallië met alle namen die op de *Tabula Peutingeriana* voorkomen. Schrijver onderscheidt en beschrijft diverse aanvullingen in de loop der eeuwen.

FELLMETH, U., *Tabula Peutingeriana* in *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, 11, Stuttgart-Weimar, 2001, kol. 1197-1198. (Cultuurbibliotheek Ex. 2001/2762)

GISINGER, F., *Peutingeriana* in *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (eds.) G. Wissowa & W. Kroll, XIX 2, Stuttgart 1938, kol.1405-1412. (Cultuurbibliotheek Ex. 97/774)

KOEMAN, C., *Atlantes Neerlandici*. Bibliography of terrestrial, maritime and celestial atlases and pilot books, published in the Netherlands up to 1880, Vol. I: Van der Aa - Blaeu, Amsterdam, 1967, p. 63-65. (Cultuurbibliotheek Ex. 2002/1324)

KUBITSCHKEK, W., *Tabula Peutingeriana* in Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (eds.) G. Wissowa & W. Kroll, X,2, Stuttgart, 1919, kol. 2126-2144. (Cultuurbibliotheek Ex. 97/774)

LEDUQUE, A., *Étude sur l'ancien réseau routier du Boulonnais*, Institut d' Histoire de la Faculté des Lettres de Lille. Publications du Centre Régional d' Études Historiques, 2, Rijsel, 1957. (Cultuurbibliotheek Ex. 2000/909)

MEULEMEESTER, JEAN LUC, *Alle wegen leiden naar ... Romeinse wegen in Vlaanderen*, Stad Oudenburg, 2004. (Cultuurbibliotheek Ex. 2005/992)

MILLER, KONRAD, *Die Peutingersche Tafel*, F.A. Brockhaus, Stuttgart, 1962.

Een uitgave van de kaart met een zeer uitvoerige en interessante inleiding. Soms is de schrijver echter iets te zelfzeker. "Als Zeit der Abfassung weist die ganze Darstellung auf die 2. Hälfte des 4. Jahrhunderts n. Chr. hin. Die Ta[bula] ist ein einheitliches Werk von einem Verfasser; es ist ausgeschlossen, an eine Kombination, verschiedene Verfasser, spätere Einschaltungen zu denken."(o.c. p.2) (Cultuurbibliotheek Ex. 2004/815)

ROGGE, MARC, *Het wegennet van de Romeinen* in *Hermeneus* 73 (2001) 2, p. 102-114.

Heel dit nummer van het tijdschrift *Hermeneus* is voor het onderwerp interessant. (Cultuurbibliotheek Ex.2000/1653)

SALWAY, BENET, *The nature and genesis of the Peutinger map* in *Imago mundi* 57/2, 2005, p.119-135.

STUART, P., *De Tabula Peutingeriana*, Dl .1: De kaart, Dl. 2: Commentaar, Nijmegen, Museum Kam, 1991.

Dit werk is zeer geschikt voor het onderwijs: volledige facsimile-uitgave met duidelijk commentaar. (Cultuurbibliotheek Ex. 2002/3952 en 2002/3953)

VAN DER KROGT, P.[C.J.], *Koeman's Atlantes Neerlandici*. New Edition, Volume I: The Folio Atlases Published by Gerard Mercator, Jodocus Hondius, Henricus Hondius and Their Successors, 't Goy, 1997, p. 486-496. (Cultuurbibliotheek Ex., 98/1141)

VAN DE WEERD, H., *Inleiding tot de Gallo-Romeinse archeologie der Nederlanden*, Antwerpen, Standaard Boekhandel, 1944, p. 9-50. (Cultuurbibliotheek Ex. 2006/331)

- *De Peutinger-kaart en de Lage Landen*, Studiekring Eerste Millenium, Breda, Papieren Tijger, 2007. (Cultuurbibliotheek Ex. 2008/2387)

Het werk biedt artikels van ongelijke waarde.

Romeinse wegen in Nederland van Hans Wijffels is ongetwijfeld het belangrijkste. Zijn argumentatie bij de identificatie van de wegen en plaatsen tussen Rijn en Maas is overtuigend.

De authenticiteit van de Peutinger-kaart van Henk Feikema stelt terecht het probleem van de authenticiteit maar hij denkt het te kunnen oplossen door de chronologie van de hele wereldgeschiedenis op losse schroeven te zetten.

7. Feiten en veronderstellingen

“The indisputable facts are few” noteert Benet Salway. (o.c. *Imago mundi* 2005). Men weet niet wie het handschrift gemaakt heeft, waar of wanneer. Is het handschrift een kopie of een oorspronkelijk werk? Waarom werd de kaart gemaakt? Inderdaad, veel onbeantwoorde vragen. Een nauwkeurige analyse van het document kan wellicht aanwijzingen geven die, gecombineerd met externe gegevens, mogelijke antwoorden kunnen opleveren. Meer dan mogelijke antwoorden kunnen we echter niet verwachten.

A. Omtrent de auteur

Op het handschrift staat een rijtje bomen met als toponiem *Silva Marciana*. Dat is al opmerkelijk omdat er maar twee bossen op heel de kaart voorkomen. Vivipaedia (de Latijnse versie op het WWW) schrijft: “*Silva Marciana terminalis erat adversum Germanos ab orienti parte sitos*”. ‘Marciana’ betekent ‘aan de grens’. Vanaf 868 (in een handschrift van St. Gallen) wordt de naam Zwarte Woud gebruikt. *Silva Marciana* komt naast de Peutingerkaart ook voor bij Ammianus Marcellinus (330-400) (XXI,8,2,) waar hij vertelt dat het Flavius Claudius Julianus (Apostata) (331-363) ”zijn bedoeling was, de weg door het Marcianisch woud te nemen en dan de route langs de Donau”. Het woord werd ook door Hermann von Reichenau (1013-1054) in zijn *Chronicon* gebruikt. Emily Albu wijst erop dat Reichenau dicht bij het Zwarte Woud ligt, en dat de monnik van Reichenau ook het archaïsche woord gebruikte. Bovendien vond Hans Lieb, precies in die abdij van Reichenau, een catalogoog uit de vroege negende eeuw, met de vermelding van een ‘*mappa mundi in rotulis II*’. Deze ‘*mappa mundi in rotulis II*’ zou dus een prototype

van de Tabula Peutingeriana kunnen zijn. De Tabula werden dus (?) in Reichenau in de twaalfde eeuw gemaakt door Hermann naar een prototype dat in de abdij bewaard werd.

Conrad Mannert, in zijn inleiding op de herziene uitgave van Franz Christoph von Scheyb, houdt het bij een monnik van Colmar die in de dertiende eeuw het handschrift maakte dat teruggaat op een laat-Romeinse kaart. En hij gebruikt als argumenten de twee bossen die op de Tabula vermeld staan: *Silva Vogasus* en de *Silva Marciana*. “Suspicio movetur vel nolenti, scriptorem singulari studio immoratum esse regioni, quae sibi patria esset.” Bovendien schrijft die monnik in zijn *Annales Colmaris*: “Anno 1265 mappam mundi descripsi in pelles duodecim pergameni.” Zoals we weten ontbreekt er één vel perkament aan het bewaarde document. Twee wetenschappers brengen ons, langs dezelfde bossen, naar twee mogelijke auteurs.

B. Omtrent de anciënniteit

De vorm van het handschrift is merkwaardig: een meterslange rol. Vanaf de vroege middeleeuwen schreef men in een codex met perkamenten bladen. Wie van de kaart toch een middeleeuws document wil maken wijst erop dat Karel de Grote aspiraties had om het Romeinse Rijk in ere te herstellen en daarom een kaart liet ontwerpen met de hulp van klassieke bronnen en in een archaische vorm.

K. Miller, F.C. von Scheyb, C. Mannert, E. Desjardins en vele anderen, nemen aan dat het hier om een Romeinse kaart gaat. Zij zijn over de vorm minder verbaasd. Romeinen schreven op (papyrus)rollen zoveel is duidelijk. Desjardins maakt met voorbeelden aannemelijk dat er 6 periodes kunnen onderscheiden worden waarin veranderingen aan de kaart aangebracht werden (o.c. IV p. 79-80). Zijn *Tableau indiquant les noms et les distances de la Table de Peutinger avec les identifications modernes et les redressements* geeft vertrouwen in zijn werk.

C. Een kennismaking

De details die we hier bespreken moeten we op een facsimile of op de uitgave van Mannert bekijken. Ze zijn soms relevant. Soms plaatsen ze ons voor een raadsel. De voorbeelden werden vrij willekeurig gekozen.

Ravenna toont een gebouwtje met vijf torentjes: S.-Vitale die onder keizer Justinianus gebouwd werd. (Zie fig. 2 en 3) Een korte maar duidelijke bespreking bij Desjardins o.c. IV p. 80.

De schattige boompjes van de **Silva Marciana** zien er beslist ‘middeleeuws’ uit. Is het origineel daarom geen Romeinse kaart?

Constantinopel (en niet Byzantium), **Rome** en **Antiochië** springen in het oog met herkenbare monumenten.

Rome is met een weg verbonden met een gebouwtje op een veldje en de vermelding “**Ad Sanctum Petrum**”.

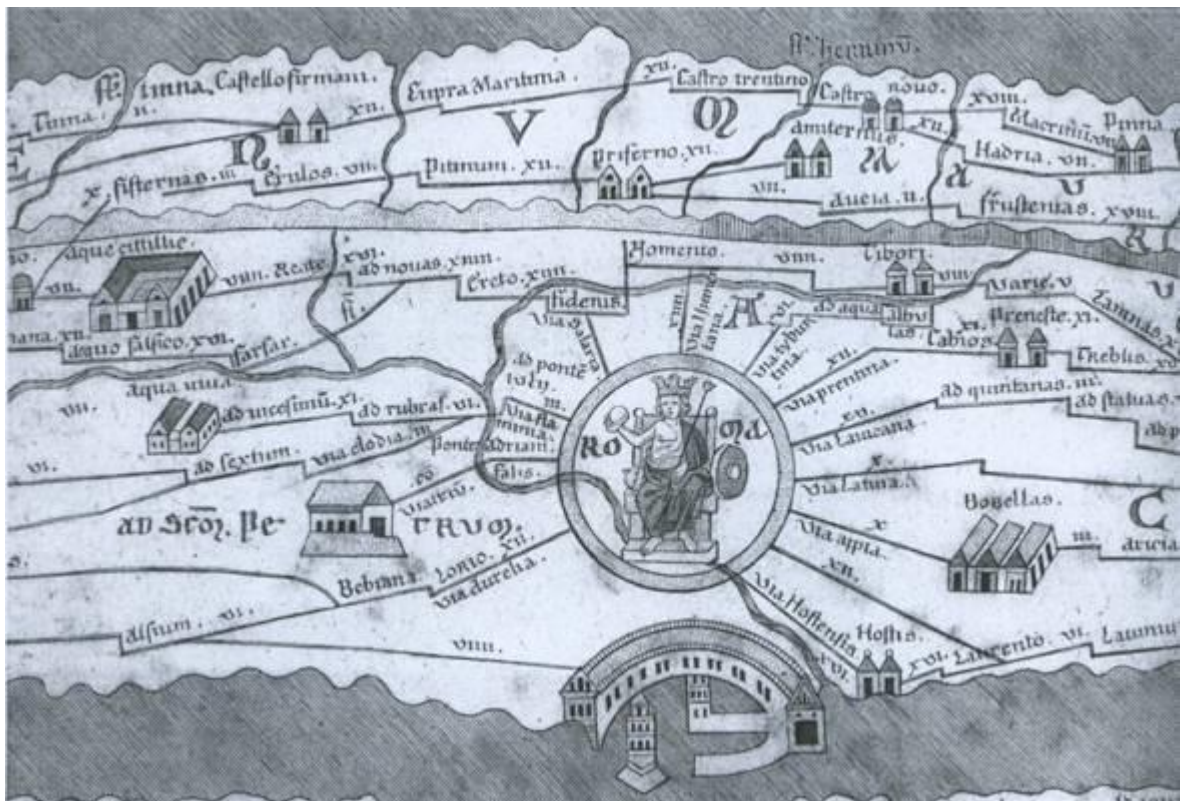

Fig 4 Roma met Ad Sanctum Petrum

Men zou geneigd zijn te denken aan een christelijke toevoeging van latere tijd, maar dit gebouwtje zou ook kunnen verwijzen naar een eerste kapel, op de begraafplaats van de H. Petrus, ouder dan de Constantijnse basiliek uit de vierde eeuw.

Het is duidelijk dat **alle wegen naar Rome** leiden.

Sommige streeknamen zijn over meerdere segmenten van de kaart verdeeld. Dat veronderstelt dat de kaart als een geheel geconcipeerd werd. De ‘**Provincia Africa**’ is een goed voorbeeld.

Badplaatsen of kuuroorden worden met een opmerkelijk groot teken aangeduid: een rechthoekig gebouw met een binnenkoer. **Praetorium Agrippinae** tussen Rijn en Maas krijgt ook dergelijk teken. In Hans Wijffels' artikel kan men behartenswaardige beschouwingen lezen over dit praetorium.

Fig 5 Praetorium Agrippinae. Bemerkt de schrijfwijze van 'praetorium' en van 'patabus'

Naar onze overtuiging toont dit fragment een stukje **Nederland tussen Rijn en Waal**. In *Paulys Realencyclopädie* kan men onder de ingangen Patabus, Renus, Osismi e.a. veel interessante gegevens vinden die wijzen naar de klassieke auteurs. Het *Woordenboek der oudheid* (Romen en zonen, 1985) biedt informatie over de Chamavi, de Chauci en de Cherusi die - nogal verwarrend - vermeld worden op de kaart boven de Rijn.

Er staan enkele **vuurtorens** op de kaart bv. bij Constantinopel en bij Alexandrië.

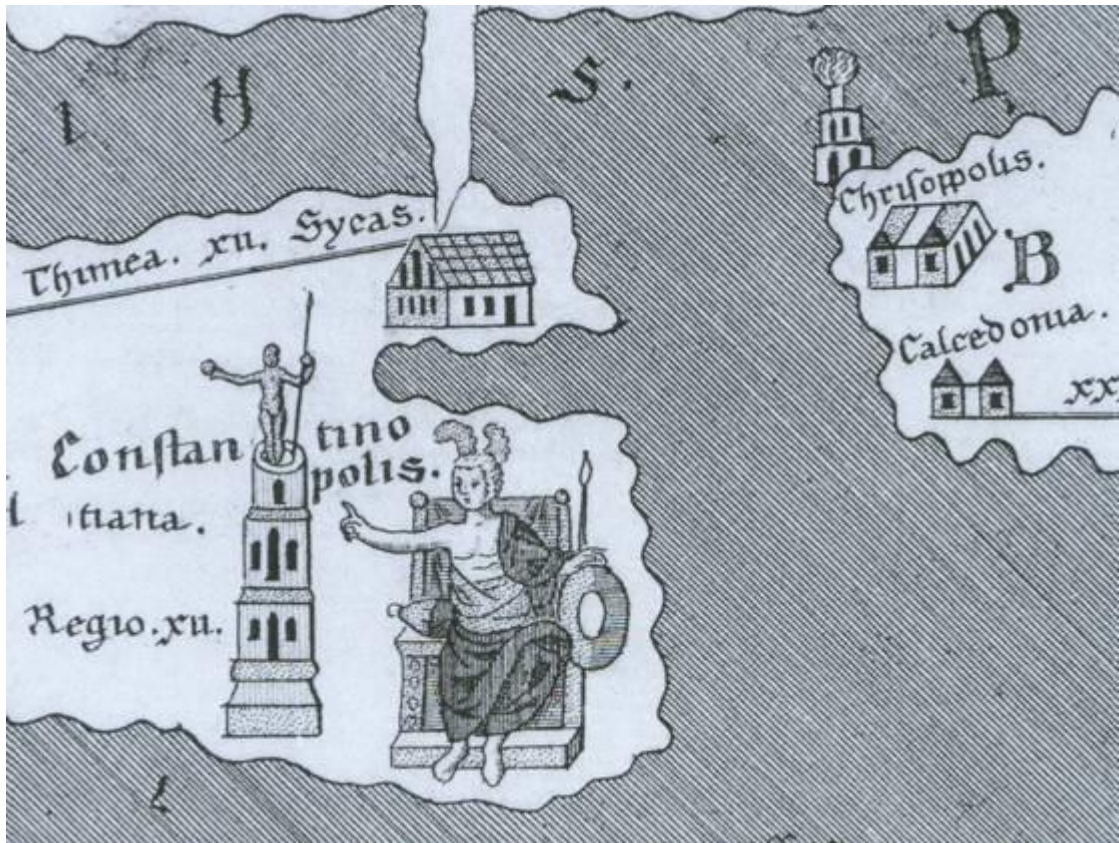

Fig 6 Constantinopolis en vuurtoren

“Antea dicta Herusalem m(od)o Helya Capitolina” met de “Mons Oliveti” en “Desertum ubi quadraginta annis erraverunt filii Isr. ducente Moyse” met “Hic legem acceperunt in monte Syna” zijn wellicht aanvullingen van monniken.

Fig 7 Sinaï en Jeruzalem

Op deze unieke kaart, die ontstaan is met een heel ander wereldbeeld voor ogen dan dat waarvan de middeleeuwse OT-kaarten getuigen, kan men blijven kijken en... zich vragen stellen.

Kijk bv. ook eens op volgende stek:

- http://www.hs-augsburg.de/~Harsch/Chronologia/Lspost03/Tabula/tab_intr.html

Afbeeldingen uit eigen bezit:

- [Janssonius \(16 kaarten\)](#)
- [K. Mannert 1824 ; 13 fragmenten](#)

8. Een besluit

De *Codex Vindobonensis 324* is een middeleeuwse kopie van een Romeinse kaart over de oecumene die door de Romeinen geclaimd werd. Sommige gegevens gaan terug tot de eerste eeuw. Als geheel wordt de kaart in het midden van de 4de eeuw gesitueerd. In de loop der tijden werden nieuwe gegevens opgenomen, werden sommige gegevens niet meer begrepen en traden er schrijffouten op.

Detailstudies steunend op archeologische gegevens, kunnen nog veel duidelijk maken. De levenshouding en de cartografie in de middeleeuwen, gingen een heel andere weg op. Griekse abstractie en Romeinse vaardigheid maakten plaats voor beschouwing. Op de kaart van Hereford staan op de vier hoeken van de wereldkaart de vier letters: M, O, R, S.

Walter de Smaele

Bijgewerkt 12 januari 2011